

LA FARGA CATALANA. DE L'INTERÈS INTERNACIONAL AL DESINTERÈS NACIONAL. LA FARGA PALAU DE RIPOLL

En uns moments en què els catalans reivindicuem la nostra cultura arreu del món, per fer veure així els nostres trets diferencials com a nació, a un procediment siderúrgic conegut mundialment com la Farga Catalana no se li dóna cap tractament especial per part de les nostres institucions i els únics exemplars de fargues que existeixen a Catalunya estan en perill de perdre's definitivament.

Una idea de la importància i del coneixement universal que es té d'un procediment, potser l'únic que es qualifica com a «català», pot donar-nos-la el fet que pràcticament tots els tractats de siderúrgia l'esmenten dins la història d'aquesta disciplina. També és significatiu veure com els anglòfons li donen un nom propi, el «catalan process» i els francesos i lusitans l'anomenen «four catalan» i «forno catalão» respectivament. No debades des de l'alta Edat Mitjana fins el segle divuitè en bona part de l'Europa occidental es va produir acer utilitzant aquest sistema.

Dins d'aquest oblit col·lectiu s'ha de constatar que avui dia podem trobar reproduccions de fargues en molts indrets del món, entre d'altres al «Science Museum» de Londres o al «Musée National des Arts et Métiers» de París, i en canvi, una persona que volgués veure aquest giny a casa nostra tindria les seves dificultats per trobar-ne un model o maqueta, i el més probable és que quedés decebut en veure l'estat ruïnós en què es troben les restes de les poques fargues catalanes que han arribat als nostres dies.

Aquest estat de coses potser ve donat pel fet que, quan es parla del patrimoni cultural es pensa quasi exclusivament en el patrimoni escrit, en l'arquitectura principalment religiosa i en menor mesura en la civil, però es deixa de banda com a quelcom marginal, un patrimoni tecnològic que es va perdent.

La declaració a Mèxic de la UNESCO defineix la cultura com «El conjunt d'aspectes (tant materials com espirituals) que caracteritzen una societat o grup social»; segons aquesta definició els enginys i els edificis que en el seu temps feren possible el naixement de la indústria catalana, també s'han de considerar un patrimoni cultural de la nostra nació. Avui dia l'interès per recuperar el nostre patrimoni se centra principalment en la restauració d'edificis religiosos i d'alguns de civils. Edificis i màquines que en el seu dia tingueren molta importància en generar una cultura industrial al seu voltant, es troben avui dia en

Pere-Jordi Piella
Alcalde de Ripoll
1979-1993
Diputat al Parlament
de Catalunya

perill de desaparició per manca de la deguda sensibilitat per part tant dels particulars com de les Administracions Públiques.

En la Taula I s'han indicat els béns que, fins el mes de juliol de 1998, la Generalitat de Catalunya havia declarat d'interès nacional, amb la finalitat de garantir-ne una adequada protecció, conservació i difusió:

TAULA I
BÉNS DECLARATS D'INTERÈS NACIONAL

TIPUS DE BÉ	QUANTITAT	%S/ EL TOTAL
1. Esglésies i convents	48	40,3
2. Conjunts històrics	22	18,4
3. Arquitectura civil	18	15,0
4. Arquitectura militar	11	9,2
5. Jardins històrics	4	3,4
6. Cementiris	2	1,7
7. Arqueologia industrial	2	1,7
8. Llocs històrics	2	1,7
9. Altres	10	8,4
TOTAL	119	100

La Farga Catalana, fins i tot a nivell de divulgació escrita, ha estat bastant oblidada a casa nostra, al costat d'una activitat estrangera molt important en el seu estudi, feta per exemple a França per Fernand Poirot i altres autors en la *Gran Enciclopedia* del segle XVIII, a Itàlia per autors com F. Giordano i a Anglaterra com J. Percy; en canvi, a Catalunya són comptats els tractats que parlen d'aquest giny, i fins l'any 1930 no hi havia pràcticament res editat. En aquesta data apareix el volum *La farga catalana*, del qual són autors els enginyers A. Gallardo i S. Rubió. Actualment hem de destacar, entre d'altres, els llibres que han escrit el Sr. Josep M. Madurell, amb l'obra *Fargues, martinets i clavaó*, el Sr. Pere Molera amb el *Libre de la Farga*, el Sr. Eudal Graells amb l'obra *Contribució a l'estudi de la farga catalana* i el Sr. Jordi Mascarella amb *La farga*, dins la col·lecció *Quaderns de la Revista de Girona*.

Però, a més de l'oblit i la poca difusió que ha tingut aquesta qüestió per part dels autors catalans, hi ha l'oblit de recuperar les poques fargues catalanes que actualment resten i que deuen ser la de Banyoles i la de Ripoll.

La Farga Catalana va tenir una implantació molt important en tots els Pirineus, però principalment en el vessant espanyol, on va agafar un gran desenvolupament per les indústries a què va donar lloc en aquesta banda.

Al Ripollès va haver-hi una activitat molt intensa, amb unes vint fargues que s'alimentaven del mineral de ferro de la vall de Ribes i del carbó que s'aconseguia dels boscos de la comarca i de la força hidràulica dels rius Ter i Freser. Aquestes fargues van donar naixement a la manufactura d'armes de foc i també de claus que es feien a Ripoll i Campdevàrol. La manufactura d'armes de foc portàtils feia la competència a les d'Éibar, Sant Étienne i Milà i va tenir un floriment molt important als segles XVI, XVII i XVIII i el primer terç del segle XIX. El treball dels claus, que es va produir al mateix temps que les armes, va arribar a tenir a Ripoll més de cent obradors. Els seus productes s'enviaven en partides importants a Cuba i a Mèxic i també n'eren grans consumidores ciutats com Madrid, Cadis, València, Saragossa, etc. Aquesta activitat industrial va seguir fins a mitjan segle XIX i el seu ocàs va sobrevenir al mateix temps que el de les fargues, davant de la revolució siderúrgica originada per l'aparició dels alts forns i els convertidors de Bessemer.

Els vestigis que quedaven de fargues catalanes al voltant dels rius Ter i Freser van desaparèixer quasi totalment degut al gran aiguat de l'any 1940, i en aquests moments es pot dir que l'única que queda al Ripollès és la farga Palau, dita també de cal Guixo.

Aquesta farga, segons el Sr. Eudald Graells, conserva encara la mateixa estructura que tenia al segle XVII. En un document de l'arxiu de Sant Pere es parla del seu arrendament per un tal Pau Busoms, l'any 1626. Coneixem un altre arrendament el 1807, per cinc anys, d'un tal Pere Palau, fargaire de ferro de Campdevàrol. Quan esdevingué la decadència de les fargues i la posterior desaparició deguda als nous procediments siderúrgics, cap a mitjan segle XIX, la família Palau es va adaptar a les circumstàncies i va posar-se a treballar l'aram en lloc del ferro, utilitzant la mateixa instal·lació amb algunes petites modificacions tal com la trobem actualment, en la qual hi ha: la bassa, el salt d'aigua, el martinet i les trompes (aparell molt important i enginyós que servia per injectar aire al forn). L'aspecte general d'aquesta farga, per les seves dimensions i la disposició de tots els elements és impressionant.

L'any 1986 la societat americana ASM (American Society for Metals) va designar aquesta farga com a «Historical Landmark», és a dir, lloc d'interès metal·lúrgic. El fet representa una certa ironia, ja que, persones que resideixen a milers de quilòmetres de distància, donen més importància a la difusió i al coneixement de la Farga Catalana que no pas nosaltres mateixos.

Una altra mostra de l'interès internacional pel procés de la farga es va poder veure en el Simposi Internacional sobre la Farga Catalana celebrat a Ripoll durant el mes de setembre de 1993. A aquest esdeveniment, organitzat per la Societat Catalana de Tecnologia, el Museu de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya i la seva associació, amb la col·labora-

ció de l'Institut d'Estudis Catalans, el Col·legi d'Enginyers Industrials de Catalunya i l'Ajuntament de Ripoll, varen assistir-hi més d'un centenar d'estudiosos de divuit països de quatre continents (Àfrica, Àsia, Amèrica i Europa), amb l'aportació d'una seixantena de comunicacions.

Actualment, a Catalunya, potser les darreres fargues es troben a Banyoles i a Ripoll —l'esmentada farga Palau— la qual, segons el govern català, només té un interès local.

La societat catalana i el seu govern haurien de fer un esforç per recuperar els darrers vestigis que queden de les fargues catalanes i declarar-les d'interès nacional, sumant-se així al reconeixent internacional d'un procés siderúrgic que, en el seu temps, va ser apreciat arreu del món.

Encara que s'ha de valorar la tasca feta pel Museu de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya, calen criteris més oberts a fi que l'arqueologia industrial en general i la Farga Catalana en particular siguin reconegudes pels organismes oficials com a elements molt importants del patrimoni català, d'acord amb el criteri de la UNESCO i tal com succeeix a molts països d'Europa.

Placa dedicada a la farga catalana, a l'entrada del Museu Etnogràfic de Ripoll, per l'American Society for Metals (ASM) l'any 1986.